

проф. др Александар Раковић
научни сарадник
Институт за новију историју Србије, Београд

Међуверски дијалог Србије и Индонезије (2011–2013): допринос државној политици Републике Србије у очувању Косова и Метохије

Айсџиракџи: Рад* приказује домете државно-верске политике Републике Србије ради очувања територијалног интегритета наше земље на Косову и Метохији кроз пример билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије.

Кључне речи: Србија, Косово и Метохија, Индонезија, међуверски дијалог, државно-верски дијалог.

Република Индонезија је највећа муслиманска држава на свету. Према попису из 2010. у земљи је живело скоро 237.556.363 становника (скоро 240 милиона људи)¹ од којих су 207.176.162 (87,21%) муслимани.² Индонезија је током Грађанског рата у Југославији чврсто стала уз босанско-херцеговачке муслимане и постојала је бојазан да би истоветан став могла да има и према косовско-метохијским муслиманима односно Албанцима, посебно у виду подршке једнострано проглашеној независности од стране Приштине (2008). То се није догодило и Република Индонезија је на косовско-метохијском питању чврсто стала уз Републику Србију.

Расџаг СФР Југославије

и подршка Индонезије муслиманима у Босни и Херцеговини (1992-1995)

Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФР Југославија), један од лидера Покрета несврстаних (заједно са Индонезијом, Индијом и Египтом), насилно је разбијена у првој половини деведесетих година 20. века. Референдуме за отцепљење у Словенији (1990), Хрватској и Македонији (1991) и Босни и Херцеговини (1992) пратили су ратни сукоби током којих су Југословенска народна армија и српски народ покушали да одбране југословенску државност.

Грађани Републике Српске Крајине, новостворене државе на простору некадашње Социјалистичке Републике Хрватске, определили су се на референдуму у

* Рад је настао у оквиру пројекта „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници“ (47027) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Hasil Sensus Penduduk 2010: Data Agregat per Provinsi, August 2010, p. 6.

² Sensus Penduduk 2010: Badan Pusat Statistik: Penduduk Menurut Wilayah dan Agama yang Dianut (www.bps.go.id).

мају 1991. заостанак у Југославији.³ Исто тако новостворена Република српског народа Босне и Херцеговине (убрзо преименована у Републику Српску) определила се у јануару 1992. заостанак у Југославији.⁴ Тиме су се две новоформиране српске државе придружиле Републици Србији и Републици Црној Гори у покушају да се очува југословенска државност успостављена 1918. стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије. Дакле, Република Србија, Република Црна Гора, Република Српска и Република Српска Крајина сматрале су да очувањем Југославије штите државност и интегритет наше земље.

Такозвана међународна заједница на челу са Сједињеним Америчким Државама и Европском заједницом, подржана муслиманским земљама, започела је у јануару 1992. очит координисани процес признавања независности Словеније и Хрватске, потом и Босне и Херцеговине, да би ове три државе у мају 1992. биле примљене у Уједињене нације.⁵ Због неспоразума с Грчком око назива државе, Македонија је примљена у Уједињене нације у априлу 1993. под именом Бивша Југословенска Република Македонија.⁶ Признавање некадашњих југословенских република у постојећим границама из социјалистичког периода приморало је Републику Србију и Републику Црну Гору да у априлу 1992. формирају Савезну Републику Југославију чиме је статус Републике Српске и Републике Српске Крајине требало да буде решаван у границама Босне и Херцеговине и Хрватске.⁷ Дезинтеграција Социјалистичке Федеративне Републике Југославије је 1992. окончана.

Дејтонским мировним споразумом 1995. којим је завршен Грађански рат у Југославији (1991-1995) признага је државност Републике Српске у оквиру Босне и Херцеговине, док је у агресији хрватских оружаних снага нестала Република Српска Крајина.⁸

Статус Савезне Републике Југославије у оквиру Покрета несврстаних је 1992. суспендован.⁹ На Десетом самиту Покрета несврстаних у Џакарти (1–6. септембар 1992), Иран, Малезија и још неколико муслиманских држава тражили су да се Југославија исључи из Покрета несврстаних „због српских напада на муслимане у Босни и Херцеговини“.¹⁰

Ратни сукоби у Босни и Херцеговини, међународне санкције и глобална медијска демонизација српског народа довели су до највећег захлађења односа између Џакарте и Београда од успостављања дипломатских односа (1954).¹¹ Индонезија

³ Коста Чавошки, „Настанак Републике Српске Крајине и њен међународни положај“, *Република Српска Крајина*, Книн-Београд 1996, 12.

⁴ Декларација о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине, Сарајево, 9. јануар 1992. Видети и у: Историјске одлуке за настанак Српске, *Глас Српске*, 7. јануар 2012.

⁵ Recommending General Assembly UN membership of Croatia: Resolution 753 (18 May 1992); Recommending General Assembly UN membership of Slovenia: Resolution 754 (18 May 1992); Recommending General Assembly UN membership of Bosnia-Herzegovina: Resolution 755 (20 May 1992).

⁶ Recognition of interim denomination FYROM: Resolution 817 (7 April 1993).

⁷ Устав Савезне Републике Југославије усвојен је 27. априла 1992. у Београду.

⁸ General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, General Assembly Security Council, A/50/79C S/1995/999, 30 November 1995.

⁹ Adil Najam, “The Collective South in Multinational Environmental Politics”, in *Policy-making and Prosperity: A Multinational Anthology*, ed. Stuart S. Nagel, Maryland 2003, 233.

¹⁰ Yugoslavia casts shadow over non-aligned summit, *The Independent*, 2 September 1992.

¹¹ Љубодраг Димић, Александар Раковић, Миладин Милошевић, *Југославија–Индонезија 1945–1967*, Београд 2014, 140-142.

је 20. маја 1992. признала независност Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније. Упркос притисцима индонежанских исламских организација, власти у Џакарти нису желеле да истовремено прекину дипломатске односе са Савезном Републиком Југославијом. Индонежански министар вера Мунавир Сјаџали сматрао је како је сукоб у Босни и Херцеговини политички и да није реч о верском рату. Ипак, Индонезија је кривицу сваљивала на Србе.¹²

Санкције Уједињених нација против Савезне Републике Југославије, уведене Резолуцијом 757 од 30. маја 1992, довеле су до спуштања дипломатских односа на ниво отправника послова па је Индонезија 1993. повукла амбасадора из Београда. Дипломатски односи Републике Индонезије и Савезне Републике Југославије поново су 2002. уздигнути на ниво амбасадорски ниво.¹³

Председник Сухарто је 1992. инсистирао да Савет безбедности треба да пружи ауторитет генералном секретару Уједињених нација како би се окончао рат у Босни и Херцеговини и „сачувао суверенитет, територијални интегритет и културна баштина“ ове отцепљене југословенске републике. Сухарто се 1993. залагао и за укидање ембарга на увоз оружја на простору бивше Југославије како би се наоружала муслиманска страна у Босни и Херцеговини. Индонезија је муслиманској страни у Босни и Херцеговини током 1992. и 1993. слала хуманитарну помоћ.¹⁴ Сухарто је пружио подршку Хрватској и Босни и Херцеговини када је у марту 1995. у Загребу био гост Фрање Туђмана, а потом у Сарајеву посетио Алију Изетбеговића.¹⁵

Организација исламске конференције залагала се да муслиманске земље пошаљу 17.000 војника који би заједно са снагама Уједињених нација чувале мир у Босни и Херцеговини. Индонезија је ово одбила и послала је офицере у посматрачку мисију без могућности да употребљавају силу.¹⁶ Садашњи председник Индонезије Сусило Бамбанг Јудојоно, током деведесетих генерал Индонежанских националних оружаних снага, био је на челу индонежанског посматрачког контингента УНПРОФОР-а у Босни и Херцеговини (1995-1996).¹⁷

Република Индонезија, највећа муслиманска држава на свету, подржала је сецесију Босне и Херцеговине од СФР Југославије, стала је на страну босанско-херцеговачких муслимана, пружала је дипломатску и хуманитарну помоћ муслиманској страни, залагала се за наоружавање оружаних снага босанско-херцеговачких муслимана, за рат је окривила Србе, снизила је ниво дипломатских односа са званичним Београдом. У деценији од 1992. до 2002. односи Џакарте и Београда били су веома хладни. Управо током те деценије, после Грађанског рата у СФР Југославији (1991-1995) уследио је и Рат на Косову и Метохији праћен агресијом НАТО пакта на Савезну Републику Југославију (1998-1999).

¹² Azyumardi Azra, *Indonesia, Islam, and Democracy: Dynamics in a Global Context*, Jakarta 2006, 105.

¹³ Према информацији из Амбасаде Републике Индонезије у Београду, 25. септембар 2014.

¹⁴ Azyumardi Azra, нав. дело, 106.

¹⁵ Tak Gentar Menembus Sarajevo, *Soeharto.co*, 26 January 2013.

¹⁶ Azyumardi Azra, нав. дело, 107.

¹⁷ Indonesia aims to boost blue helmet tradition, *The Jakarta Post*, 2 July 2012.

*Аиресија на СР Југославију (1998-1999) и однос муслиманских држава
према једнострано проглашеној независности Албанаца
на Косову и Метохији (2008)*

У време док је трајао Рат на Косову и Метохији између Војске Југославије и Полиције Републике Србије против албанских терориста и НАТО агресора (1998-1999), Индонезија је била заузета питањем решавања статуса Источног Тимора. Наиме, после дуге Сухартове владавине (1967-1998), нови председник Индонезије Хабиби омогућио је референдум о статусу Источног Тимора којим су грађани овог дела Индонезије изгласали независност (30. август 1999).¹⁸

Рат на Косову и Метохији окончан је Војно-техничким споразумом у Куманову и Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација (јун 1999). Српске оружане снаге повукле су се с територије Косова и Метохије које је остало део Савезне Републике Југославије под војном и политичком управом НАТО снага (КФОР) и Уједињених нација (УНМИК).¹⁹

Упркос томе, албанске терористичке формације с Косова и Метохије наставиле су агресију на јужне делове централне Србије (1999-2001),²⁰ западне делове Македоније (2001)²¹ и починиле погром над српским народом и другим неалбанским живљем на Косову и Метохији (2004).²² Све се јасније уочавало да процес албанске агресије на српски и македонски народ од 1998. до 2004. има мало везе са хуманитарним питањима већ да је реч о великодржавном пројекту прекрајања граница и стварања такозване Велике Албаније на просторима Албаније, Косова и Метохије, западне Македоније, југа централне Србије, делова Црне Горе и Епира у Грчкој.

Савезна Република Југославија је у фебруару 2003. трансформисана у Државну заједницу Србија и Црна Гора.²³ Након референдума за независност Црне Горе 21. маја 2006. престала је да постоји југословенска држава у било каквом облику.²⁴ Скупштина косовско-метохијских Албанаца (такозвана Скупштина Косова) изгласала је 17. фебруара 2008. отцепљење од Републике Србије.²⁵ Уследио је талас признања ове нелегитимне одлуке чиме је део међународне заједнице показао да након дезинтеграције Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Савезне Републике Југославије/Државне Заједнице Србија и Црна Гора има намеру да настави подршку дезинтеграцији Републике Србије.

Овакав вид кршења територијалног интегритета Републике Србије није прошао неопажено у многим државама међународне заједнице, посебно када је реч о муслиманским земљама које би могле да дођу под удар сличног насртаја на су-

¹⁸ Taufik Abdullah, "The Burdens of History and the Short Era of Habibie", *Democracy Take-Off? The B.J. Habibie Period*, ed. Dewi Fortuna Anwar & Bridget Welsh, Jakarta 2013, 178-179.

¹⁹ Resolution 1244 (1999), General Assembly Security Council, S/RES/1244 (1999), 10 June 1999.

²⁰ Serbs retake Kosovo buffer zone, *BBC News*, 24 May 2001.

²¹ Ceasefire agreed in Macedonia, *BBC News*, 24 June 2001.

²² Kosovo clashes 'orchestrated', *BBC News*, 20 March 2004.

²³ Уставна повеља Државне Заједнице Србија и Црна Гора, *Службени лист Србије и Црне Горе*, 4. фебруар 2003.

²⁴ Montenegro vote finally seals death of Yugoslavia, *The Guardian*, 22 May 2006.

²⁵ Kosovo MPs proclaim independence, *BBC News*, 17 February 2008.

веренитет. Ни секуларне арапске државе ни већина верски устројених муслиманских држава нису посегле да признају једностране проглашену независност албанских сепаратиста на Косову и Метохији. Показало се, такође, да наводна „исламска веза“ која би ганула муслиманске државе и навела их да признају такозвану независност Косова и Метохије није била убедљива. Наиме, муслиманске земље које су признале овај нелегитиман чин учиниле су то као амерички савезници (на пример: Турска, Авганистан, Саудијска Арабија, Пакистан у којима се налазе војне базе Сједињених Америчких Држава) или као државе у којима су уз америчку помоћ од 2011. свргнути секуларни владари а успостављене исламистички режими (на пример: Либија и Египат пре повратка секуларних власти).²⁶

С тим у вези треба посебно подвући да Исламска заједница Србије на међународним форумима даје велики допринос заштити територијалног интегритета Републике Србије. Муфтија београдски Мухамед Јусуфспахић успео је да на Двадесетој конференцији Врховне скупштине исламских послова у Каиру (2008) убеди исламске представнике да је признање једнострано проглашене независности на Косову и Метохији несврсно.²⁷ До данас (2014) албанску сецесију на Косову и Метохији нису признали највећа муслиманска земља Индонезија, Исламска Република Иран, секуларне арапске државе Ирак, Сирија, Либан, Тунис, Алжир, Мароко и муслиманске земље на простору бившег Совјетског Савеза.

Државно-верска политика Србије и однос Индонезије према питању статуса Косова и Метохије (2011-2013)

Одмах по једностраном проглашењу независности од стране албанских сепаратиста на Косову и Метохији видело се да Индонезија неће заузети ни изблиза сличан став према том питању као што је то учинила током деведесетих на босанско-херцеговачком примеру.

Само дан после сецесионистичке одлуке Албанаца у Приштини, индонежански амбасадор у Уједињеним нацијама Марти Наталегава изразио је 18. фебруара 2008. на седници Савета безбедности забринутост због развоја ситуације на Косову и Метохији и жаљење што преговори нису довели до обострано прихватљивог решења за Србе и Албанце које би гарантовало мир и стабилност.²⁸ Треба имати у виду да је од 2004. председник Индонезије био Сусило Бамбанг Јудојоно који је 1995. и 1996. био генерал у оквиру мировне мисије Уједињених нација у Босни и Херцеговини (УНПРОФОР).²⁹ Јудојоно је на лицу места имао прилику да се упозна с балканским поделама и могуће да стекне утисак како су ове теме много комплексније него што је приказивано.

Државно-верска дипломатија албанских сепаратиста није мировала. Требало им је да задобију подршку Индонезије, највеће муслиманске земље у свету, с надом да ће је у томе пратити друге земље. Стога је у Цакарту стигао главни муфтија

²⁶ О америчким војним базама видети на Militarybases.com.

²⁷ Јусуфспахић спречио признавање независности Косова, *Политика*, 2. април 2008.

²⁸ UN Security Council Debates Kosovo in Emergency Session, *China Radio International's English Service*, 19 February 2008.

²⁹ Indonesia aims to boost blue helmet tradition, *The Jakarta Post*, 2 July 2012.

Исламске заједнице Косова Реџеп Боја како би у августу 2011. у Савету улеме Индонезије заговарао признање акта сецесије косовско-метохијских Албанаца. Боја је у потпуности играо на емотивну карту муслиманске солидарности. Подвукао је да је за Албанце посебно важно да сецесију признају Индонезија и Египат. Председник Савета улеме Индонезије Мухидин Џунаиди изјавио је да ће Савет улеме Индонезије загражити од власти Републике Индонезије да признају сецесију коју је прогласила такозвана Скупштина Косова. Џунаиди је казао да Индонезија оклева да прихвати албанску сецесију на Косову и Метохији у страху од суочавања са сепаратистичким покретима у земљи.³⁰ Колико је Боја био важан емисар потврђује чињеница да су га власти у Приштини 2012. поставиле за амбасадора у Саудијској Арабији.³¹

У време посете Реџепа Боје Индонезији став ове земље о неприхватљивости албанског сецесионизма још више је утврђен. Министар спољних послова Индонезије Марти Наталегава потврдио је министру спољних послова Србије Вуку Јеремићу, приликом посете српског министра Џакарти у фебруару 2011. да Индонезија неће признати једнострано проглашену независност на Косову и Метохији.³²

Међутим, право изненађење у том смислу било је одржавање Првог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије у Београду (7–9. април 2011) када су државно-верску делегацију Индонезије заједно дочекали државни функционери и верски поглавари Републике Србије: патријарх српски Иринеј, министар вера проф. др Богољуб Шијаковић, министар вера и дијаспоре мр Срђан Срећковић, епископ бачки проф. др Иринеј Буловић, надбискуп београдски Станислав Хочевар, реис-ул-улема Адем Зилкић, рабин Исак Асиел, муфтија београдски Мухамед Јусуфспахић, проф. др Љубодраг Димић и проф. др Радован Биговић са Универзитета у Београду, координатор међуверског дијалога Републике Србије др Александар Раковић и други. Закључак индонежанске делегације био је да је са Републиком Србијом вођен најбољи међуверски дијалог од када се Република Индонезија одлучила за овај вид меке дипломатије према другим државама.³³

Амбасадор Индонезије Самуел Самсон је од 2011. до 2014. више пута поменуо да је Први билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије (2011) утврдио позиције Индонезије у подршци Републици Србији на косовско-метохијског питању. Представници државно-верске делегације Индонезије су се уверили да у Републици Србији постоји верски склад и с тим утиском су се вратили у своју земљу. Стереотип о Републици Србији пун негативности, настао током деведесетих година 20. века, био је све блеђи. Из Џакарте се Београд поново видео кроз светле наочаре као у време југословенско-индонежанске сарадње кроз Покрет несврстаних.³⁴

³⁰ Kosovo Butuh Pengakuan Negara Muslim, *Majelis Ulama Indonesia*, 11 August 2011.

³¹ Rexhep Boja emërohet ambasador në Arabinë Saudite, *Bota Sot*, 18 May 2012.

³² Serbia 'reconfirms' Indonesia's stance on Kosovo, *The Jakarta Post*, 1 March 2011.

³³ О томе више у: Александар Раковић, „Међуверски дијалог Србије и Индонезије (2011), позитивно искуство у државној политици Републике Србије“, *Право, вера, култура*, Београд 2012.

³⁴ Из мојих разговора са амбасадором Самуелом Самсоном које сам с њим водио у својству координатора међуверског дијалога Републике Србије и председника Друштва српско-индонежанског пријатељства Нусантара.

Током Првог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије договорено је да се сусрети две државно-верске делегације наставе. Стога је у Џакарти од 23. до 25. октобра 2013. одржан Други билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије. И за овај сусрет Република Србија је формирала највишу државно-верску делегацију: **Његова Светост патријарх српски Иринеј** (шеф верског дела делегације), **др Милета Радојевић**, директор Канцеларије Владе Републике Србије за сарадњу с црквама и верским заједницама (шеф државног дела делегације), **др Драган Новаковић**, помоћник директора Канцеларије, надбискуп београдски **Станислав Хочевар**, реис-ул-улема Адем Зилкић, рабин **Исак Асиел**, муфтија србијански **Мухамед Јусуфспахић**, **проф. др Драгомир Сандо**, продекан на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, **др Александар Раковић**, координатор билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије и председник Друштва српско-индонежанског пријатељства Нусантара, **протођакон Радомир Ракић**, главни и одговорни уредник Информативне службе Српске православне цркве.³⁵

На сваком сусрету са индонежанским дипломатама, верским службеницима, професорима и научницима, чланови наше државно-верске делегације су подвлачили значај поштовања територијалног интегритета Републике Србије на Косову и Метохији. Патријарх Иринеј је непрестано подвлачио да су права хришћана на Косову и Метохији угрожена и захвалио се Индонезији што „није признала насилно отцепљење дела Србије – Косова и Метохије где се развијала историја, култура и духовност српског народа“. Директор Радојевић је 25. октобра 2013. пренео председнику Представничког дома Народне скупштине Индонезије др Марзуки Алију захвалност председника Републике Србије Томислава Николића Индонезији на принципијелном ставу према очувању територијалног интегритета Србије. Координациони министар за народна питања Агунг Лаксоно нагласио је 23. октобра 2013. да Индонезија неће признати „самопроглашену независност Косова“.³⁶

Будући да је Индонезија највећа муслиманска држава у свету, од посебне важности су били статови представника Исламске заједнице Србије. Током посете Базнасу (24. октобар 2013), државној институцији која се бави социјалним питањима муслимана, муфтија Јусуфспахић је нагласио да је самопроглашена независност косовских Албанаца политичко питање а не верско.³⁷ С тим у вези говорио је и реис-ул-улема Адем Зилкић који је дао завршну реч приликом посете државно-верске делегације Републике Србије Надлатул улами, највећој исламској организацији у Индонезији. Зилкић је подвукао да су се „након једностраног проглашења независности Косова муслимански верници нашли с две стране границе која је насилно успостављена“. Био је изричит да „проблеми на Косову нису верске већ националне природе“. Зилкић је пријатељима из Индонезије поручио да „буду обазриви и не

³⁵ Државно-верска делегација отпутовала у Индонезију, *Информативна служба Српске православне цркве*, 22. октобар 2013.

³⁶ Извештаји из Џакарте Александра Раковића Канцеларији за сарадњу с црквама и верским заједницама, 22–25. октобар 2013.

³⁷ Извештаји из Џакарте Александра Раковића Канцеларији за сарадњу с црквама и верским заједницама, 24. октобар 2013.

подлегну једнострано проглашеној независности Косова“. Реис-ул-улема Исламске заједнице Србије је као муслиман замолио представнике Надлатул уламе да подрже своју владу у доследном ставу око косовско-метохијског питања како „наши верници не би живели с две стране границе“. ³⁸

Ставови Српске православне цркве и Исламске заједнице Србије о питању положаја Косова и Метохије су били изричит и јасни. Познато је да је на истовестан начин о томе у јавности говорио рабин Јеврејске заједнице у Србији Исак Асирел: „Најчешће помињана паралела Косово–Јерусалим је умесна, јер је на Косову формиран духовни идентитет Срба... С те стране, не можемо а да немамо пуно разумевање за ставове Србије о питању Косова“. ³⁹ Надбискупија београдска Римокатоличке цркве у Србији не може имати другачији став од става Свете Столице да „Ватикан не признаје једнострано проглашену независност од стране Албанаца на Косову почетком 2008“. ⁴⁰

Два билатерална међуверска дијалога Србије и Индонезије (2011, 2013) били су камен у мозаику којим је Република Србија бранила територијални интегритет. С друге стране, и Индонезија има своје разлоге и интересе због којих не признаје једнострано проглашену независност на Косову и Метохији: поред одбране међународног права улогу у томе има и мишљење да би путем албанског сецесионизма, који знатан број земаља прихвата, могли да крену провинција Аће на Суматри и провинције Западна Папуа и Папуа. У сваком случају принципјелна подршка Републике Индонезије територијалном интегритету Републике Србије је пријатељска и веома драгоцена.

На концу, пример оба билатерална међуверска дијалога Србије и Индонезије показује да државно-верска политика може да пружи знатну снагу дипломатији Републике Србије на свим пољима па и на најзначајнијим питањима какво је очување територијалног интегритета и суверенитета наше земље на Косову и Метохији. Стога би ваљало размислити да се државно-верски дијалог и међуверски дијалог редовно користе у државној политици и дипломатији Републике Србије јер могу да допринесу решавању питања од кључног значаја.

Summary: The First Serbia-Indonesia Bilateral Interfaith Dialogue in Belgrade (2011) and The Second Serbia-Indonesia Bilateral Interfaith Dialogue in Jakarta (2013) showed the importance of state-religious and interfaith politics and diplomacy of the Republic of Serbia. To Indonesian side, which represented the biggest Muslim population in the world, it was clear that Muslims were not discriminated in the Serbian society and that Muslims were equally treated as contributors to religious harmony in the Republic of Serbia. It was just a stone, but important one, in the mosaic that confirmed the decision of the Republic of Indonesia not to recognize unilaterally declared independence by Albanians in the southern Serbian province of Kosovo and Metohija.

³⁸ Извештаји из Цакарте Александра Раковића Канцеларији за сарадњу с црквама и верским заједницама, 25. октобар 2013.

³⁹ Спор на гневу – јачи од јунака, *Политика*, 30. децембар 2007.

⁴⁰ Vatican position on Kosovo “unchanged”, *B92*, 5 September 2011.